

Ангел і осел: з кодексами про вогонь і воду.

Василь Махно

Уривок з роману

Передруковано з дозволу автора.

Містечко було таке дрібне, як пташине яйце.

І яка ж то птаха його знесла? Може, сорока-білобока, може курка, чи може, навіть, жар-птиця? У будь-якому випадку, докотилося воно до ярів над річкою Стрипою й розбилося. І вийшли звідти люди з худобою та дробом, повилітали птахи, повилазили звірі та змії, розсипалися, посіявшись, пшениця з вівсом, розквітли дерева й кущі.

Так, з тих початків воно й вкоренилося над Стрипою.

А далі – почало розбудовуватися, спершу потягшись за річкою, але високі пагорби на певен час зупинили його ріст. Потім вулички виникали стихійно: спочатку вздовж річки, а далі розросталося по видолинках і яругах й нагадували з висоти пташиного польоту розлуцену яєчну шкаралущу. В якийсь із днів якогось року, про що ніхто достеменно не пам'ятав, заїхали до містечка євреї. Зупинилися вони біля річки, викупили пляц і почали будуватися. Скрип їхніх возів з каменем-пісковиком для синагоги, мікви та жител висів над містечком протягом п'ятидесяти років. Нарешті вони вшалашилися – лише розростався їхній кіркут на одному із горбів за містом. Привезли вони з собою звитки та оксамитову матерію зі скученими літерами й внесли до найпершої синагоги, яку потім називатимуть Старою. Стояли вони на ринках, відчиняли крамниці, а кожної Суботи над їхнім, чималим за роки, кварталом опускалася тиша. Через ту тишу неодраз переходили нащадки тих, що вивалися з пташиного яйця і першими заселили круті спуски над Стрипою й не розуміли чому в місті так тихо. Можливо, що саме такою тишею просякнутий був Всесвіт тоді, коли Творець замислив створити цей світ, в якому з часом й знайшлося місця для містечка, прозваному Бучачем.

Минуло чимало років поки Бучач одягся в камінь, встиг вибудувати і занедбати фортецю, викласти бруком деякі вулички, звести Ратушу. Люди орали й засівали навколишні поля, торгували худобою й хутром, трималися своїх церков, костелів та синагог, щоби вийшовши із землі - знову піти в неї. І так тривало й триватиме поки цей світ. Надходили сюди війни і руйнували збудоване, вогонь випалював міські квартали, повені затоплювали мости і вулички, але містечко, наче притлумлені стебла трави, які, дочекавшись весни,

випрямляються, продовжувало жити. І жило воно також словом, дарованим з книг, продиктованим пророками й записаним старожитніми письменниками для майбутніх поколінь. Нащадки тих перших - з пташиного яйця - і ті, хто заїхав возами з далеких країв з південною засмагою на лицах, читали й слухали різні книги, але про одне і теж - про спасіння душі. Бо час у Бучачі, як зрештою й повсюди, був тимчасовий, житла тимчасові й людське життя теж тимчасове. Вічними були небеса, душа та, можливо, Стрипа. Запам'ятовувалися місту пожежі та повені й, навіть, чума, що викосила по кількасот мешканців з кожного кварталу. Відголоски про ці нещастя передавалися з роду в рід, а записи про ці події, що зберігалися в магістраті, звісно, до часу поки їх не пожерав вогонь, або не поглинала велика повінь.

Жила в Бучачі родина Єгуди Фарба.

Влада була вже австрійська, тобто від часу, коли розбилося пташине яйце і люди заселили ці яри з пагорбами, минуло стільки століть. Той Єгуда торгував хутром. Він торгував хутром і чув як плине вздовж міста Стрипа, бачив дужі камениці та відмірював міряв життя дрібними кроками, переходячи бучацькі мости: Палацовий, Гімназійний і Чорний. А також молився, читав книжки і мріяв про Єрусалим.

Кожного разу, коли гуцули привозили виправлені овечі шкіри, він пчихав.

Вовна пахла овечим лоєм і карпатськими зелями, якими покривалися сині гори. У крамниці Фарба, на першому поверсі будинку, схожого на підтесаний олівець, завжди товклося чимало люду. В першу чергу єдиновірці Єгуди, які в нього щось купували, а також гої, що привозили з різних місць виправлені шкіри овець, зайців, лисиць, вовків, або впольованих водяних щурів, яких хотіли підсунути, видаючи то за молоду лисицю, то за обляного зайця. Але дбайливий крамар Єгуда ретельно переглядав пропонований товар, громадив його і передавав місцевим кравцям. А ті вже шили, що душа забажає - від штреймеле до кожухів. Готовим крамом, що потрапляв від кравців він й торгував, але й не цурався тогрівлі виправленими шкірами.

Коли Фарбова дочка Естер вийшла заміж за Мордохая га Леві Чачкеса, покликав він зятя до своєї крамниці, розкрив бухгалтерські книги і розповів як ведеться торгівля. Зять його більше кохався в інших книжках та був хасидським ребе, що належав до чортківського двору Довіда Моше Фрідмана, що виводився від Баал Шем Това. А Єгуда ж Фарб та його родина належали до опонентів хасидизму - мітнагдимів, які визнавали Єліяху бен Шльоом Залмана. Якби там не було, але в домі зятя якимось уживалися під одним дахом традиції хасидів та мітнагдимів.

Час у містечку протікав повільно, як течія Стрипи. Люди народжувалися, одружувалися і вмирили й нікому на гадку не спадало спробувати повернути течію назад, а роду людському - переінакшити призначене.

Першим у подружжя Чачкесів з'явився на світ Шмуель Йозеф, Шмуле, або Йоселе. Головастиий й міцний малюк, про якого батько подумав, що він буде ученим ребе, мати подумала –«ого, який дужий!», а Єгуда Фарб припустив, що саме новонароджений в майбутньому замінить його в крамниці. А що подумали тоді інші родичі не так важливо. Сказати, що старий Фарб тішився таким зятем – ні чого не сказати. Чачкес, по правді кажучи, не надавався ні до чого. Майбутні тесть і зять, можливо, познайомилися у Лашківцях на торгу, коли обидва приїхали спродувати свій крам. Бо молодий чоловік, тобто Чачкес, якимось намагався заробити собі на прожиття, окрім писання та вивчення Тадмуду, торгівлею. Тоді Фарб власне й запросив молодого чоловіка стати компаньйоном. А вийшло, що став – зятем. Віддавши дочку, у котрої народжувалися діти як у кролики, Фарб з часом зрозумів, що зять у торгівлі розуміється як вовк на звіздах.

Отож, підрісши, той найстарший онук, Шмуле Йоселе вчащав до дідової крамниці, на одній із вуличок центральної частини Бучача не тому, щоби опанувати премудрощі торгівлі, а радше, аби влягтися на овечі шкіри та, закинувши ногу на ногу, читати. Йому минуло тринадцять і він був учнем місцевого хедеру. Завжди одягений у чорний кабат, з-під якого звисали замурзані френзлі талесу й теліпалися як підрізані курячі голови, він переходив кілька сот метрів від хедеру до дідової крамниці, а звідти, начитавшись, прямував додому на обід.

Щосуботи в домі Чачкесів, серед дитячого галасу й булькотінням суботніх страв, був час для розмов та співу. Відколи Шмуелеві Йозефу минуло тринадцять він був присутній у синагозі або молільних домах, розташованих в різних місцях єврейського кварталу, але так близько одне від одного, що курка могла перебігти під час дощу і не змокнути.

«Шмуле, - звертався старий до внука, - а навчання уже закінчилося?»

«Так», - відповідав хлопець, визираючи з-поміж купи овечих шкір.

«От, розумник, - тішився Фарб, - дарма, що крамницю доведеться передати Анхелеві». На той час у Чачкесів народився ще один син, і Чачкеси з Фарбами вирішили, що саме молодший торгуватиме.

Фарб помітив, що рукави сюртука в онука заковчені й зрозумів, що хлопець перед тим як прийти до крамниці знову голіруч ловив рибу в Стрипі. Він знав, що малий не пропустить нагоди поталапатися в річці. На весні, після такої ловитви схопив же його коклюш!

«Батько ще приїхав?», - старий вирішив не починати розмову про Стрипу.

«Ні», - відповів внук, не відриваючись від читання книжки.

В голові старого Фарба, окрім тисячі різних думок, нав'язливо крутилася одна: зять поїхав до Чорткова, щоби у дворі Довіда Моше Фрідмана зустріти й послухати славного рабина з Чернівців і уже минув тиждень, а від нього ні слуху, ні духу. Чортків, звісно, не за горами й

морями, та все ж, серце тестя завжди непокоїлося через непристосованість Чачкеса до життя. Мудра голова, та дурному дісталася.

Поки дідусь Єгуда відганяв від себе рої думок, заглядаючи у вікно крамниці, Шає тим часом дістав чорнило і перо, подароване на бар-міцву, й почав щось писати. Питання дідуся спричинилося до того, що його мале серце затужило за батьком. Нізвідки, наче течія річки, почали приходити слова. Їх було так багато, що Шає не знав, що з ними чинити, тому вирішив їх записати. Він записав, дещо покресливши, і побачив, що у нього вийшов вірш. Із задоволенням перечитав написане. Поки дід товкся в крамниці, перебираючи лисячі шапки, Шає почувся творцем свого малого, поки що прихованого від чужих очей, світу. Він ще раз перечитав, запам'ятовуючи кожне слово, на в випадок, якщо б ненароком загубився папір чи, раптом, поцупили б ровесники з хедеру.